

ארץ אחוזה

וְנַתִּיתִי לָךְ וְלִזְרַעְךָ אַחֲרֶיךָ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיף אֶת כָּל־אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזֶת עִוְלָם וְהֵייתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים: (בראשית יז ח).

... אֵלֶּה אֱלֹפִי אֲדוֹם לְמִשְׁבְּתֶם בְּאֶרֶץ אַחֲזָתָם הוּא עִשׂוֹ אֲבִי אֲדוֹם: (בראשית לו מג).

וַיּוֹשֶׁב יוֹסֵף אֶת־אֲבִיו וְאֶת־אֲחָיו וַיִּתֵּן לָהֶם אַחֲזָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמִיטַב הָאֶרֶץ בְּאֶרֶץ רַעַמְסֵס כְּאֲשֶׁר צִוָּה פַּרְעֹה: (בראשית מז יא).

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־יוֹסֵף אֵל שְׂדֵי נְרָאָה־אֵלֵי בְלוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי: וַיֹּאמֶר אֵלֵי הֲנִי מִפְּרֶךְ וְהִרְבִּיתֶךָ וַיִּתֵּיֶךָ לְקַהֵל עַמִּים וַנְתִּיתִי אֶת־הָאֶרֶץ הַזֹּאת לְזֶרַעְךָ אַחֲרֶיךָ אַחֲזֶת עִוְלָם: (בראשית מח ג-ד).

כִּי תָבֹאוּ אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם לְאַחֲזָה וַנְתִּיתִי נֹגַע צֶרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אַחֲזַתְכֶם: (ויקרא יד לד).

וּבְכָל אֶרֶץ אַחֲזַתְכֶם גְּאֻלָּה תִתְּנוּ לְאֶרֶץ: (ויקרא כה כד).

וַיֹּאמְרוּ אִם־מִצְאָנוּ חֹן פְּעִינֶיךָ יִתֵּן אֶת־הָאֶרֶץ הַזֹּאת לְעַבְדֶּיךָ לְאַחֲזָה אֶל־תַּעֲבֹרְנוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן: (במדבר לב ה).

¹ האזכור הראשון של הביטוי ארץ אחוזה במקרא הוא בסוף פרשת לך, בהבטחת הארץ לאחוזת שניתנה לאברהם בעת שינוי שמו מאברם לאברהם והציווי על ברית המילה. הבטחת הארץ לאחוזת עולם קשורה בקיום מצוות המילה בשלמותה, שיהושע קיים בכניסתו לארץ (יבמות ע"ב), לא בכדי מוזכרת המילה בברכה השנייה של ברכת המזון - ברכת הארץ. ראה רש"י ברכות מח ע"ב: "צריך שיזכור בה ברית - בברכת הארץ, שעל ידי ברית נתנה לאברהם בפרשת מילה (בראשית י"ז) ונתתי לך ולזרעך אחרך את ארץ מגורך". אבל אברהם עצמו בך רק את ברכת הזן, הברכה הראשונה. ראה דברינו [ברכת המזון](#) בפרשת מסעי.

² עשו שנלקחו ממנו הברכות, עשו שעזב את ארץ כנען מפני יעקב אחיו (בראשית לו ו-ז), זוכה לארץ אחוזה ולהעמיד שרשרת מלכים הרבה לפני יעקב. ראה שם הפסוק הפותח: "וְאֵלֶּה הַמַּלְכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֲדוֹם לִפְנֵי מֶלֶךְ־מִלְךְ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל" והמדרשים שלפי שיעקב קרא לעשו "אדוני" שמונה פעמים, זכה להעמיד שמונה מלכים לפני מלך ראשון לישראל. דרכו של יעקב לארץ אחוזה עוד ארוכה ורבה.

³ עוד טרם שזכו בני ישראל לארץ האחוזה שהובטחה לאברהם הסבא, הנה הם מקבלים אחוזה בארץ מצרים. ועל מנת להוציא ספק מלבנו שאולי לא באמת נאחזו במצרים, בא הפסוק החותם את פרשת ויגש, בראשית מז כז ואומר: "וַיֹּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאחֲזֶה בָּהּ וַיַּרְבּוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד". מתחילה אמרו לפרעה: "לָגֹר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן כִּי אֵין מְרֻעָה לְצֹאֵן אֲשֶׁר לְעַבְדֶּיךָ כִּי־יִכְבַּד הָרֹעֵב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עַבְדֶּיךָ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן" (בראשית מז ד), אבל סופם שהשתקעו ונאחזו בארץ מצרים. ראה א"ת מדרש בראשית רבתי פרשת ויגש עמוד 219 מנסה להמעיט את האחיזה הזו בארץ מצרים: "וַיֵּאחֲזֶה בָּהּ. שְׂנֵאחֲזוּ בְעֵינָיו וְעַבְדוֹת בְּשִׁבְלֵי שֹׁטֵר חוּב שִׁיצָא עֲלֵיהֶם מֵאֲבִיהֶם ... וְאֵעִי"כ וַיַּרְבוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד". אבל מדרש פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרשת ויגש - ויחי פרק מז סימן כז, לא מסתיר מה טיבה של ארץ האחוזה במצרים: "וַיֹּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם [וְגו'] וַיֵּאחֲזֶה בָּהּ - לְקַחוּ אַחֲזָה בָּהּ: וַיַּרְבוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד - יִשְׁתַּבַּח אֱלֹהֵינוּ שֶׁהוּא מְבַטֵּחַ לְצַדִּיקָיו וְעוֹשֶׂה עִמָּהֶם כָּל טוֹב, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר אֶל תִּירָא מִרְדָּה מִצְרַיִם כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׁימְךָ שִׁם". ובהגדה: "מִלְמַד שֶׁהִשְׁתַּקְעוּ שִׁם".

⁴ ראה רש"י על הפסוק, בעקבות המדרשים, שבמילה "קהל עמים" מסתתרת הברכה ליוסף ששני בניו: אפרים ומנשה, יימנו על שבטי ישראל: "גוי וקהל גוים - גוי אמר לי על בנימין, קהל גוים הרי שנים לבד בנימין, ושוב לא נולד לי בן, למדני שעתיך אחד משבטי ליחלק, ועתה אותה מתנה אני נותן לך". ראה גם מדרש שכל טוב (בובר) על הפסוק: "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל יוֹסֵף - הַתְּחִיל לְסַפֵּר לּוֹ שֶׁהִיָּתָה הַשְׂכִּינָה שׁוֹרָה עֲלָיו וּבִישְׁרוֹ הַקֶּבֶ" הַנְּחִיל לְזַרְעוֹ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּעוֹה"ז וְלִיְמֹת הַמְּשִׁיחַ". האם לא נעצבה רוחו ולא דמעו עינו של יעקב על שנאלץ (או בחר) לעזוב את "ארץ אחוזת עולם" שהובטחה לו ולאבותיו ולסיים את חייו בארץ נִיכָר? להשאיר שם את בית יעקב ללא עתיד ברור? לחשוש שהמצרים יעשו ממנו עבודה זרה! ראה דברינו [אל תירא מרדה מצרימה](#) בפרשת ויגש וכן [האם נגזר על אבותינו לרדת למצרים](#) בפרשת וארא.

⁵ בדרך מ"א ארץ אחוזה" מצרים אל "ארץ אחוזה" כנען, מקבלים בני ישראל [תורה במדבר](#), במעמד חד-פעמי בהר סיני, ובכל שעה באוהל מועד; ובהם, בפרט, מצוות שחלותן "כי תבואו אל הארץ", ובהן: מצוות פסח דורות (שמות יב כה), נטיעת עצי מאכל (ויקרא יט כג), מצוות העומר (ויקרא כג ז), מצוות שמיטה (ויקרא כה ב), בפרשתנו, ראה דברינו [שמיטה אצל הר סיני](#) בפרשה זו), מצוות נסכים (במדבר טו ב) ועוד. והנה "כי תבואו אל ארץ כנען ... ונתתי נגע צרעת בארץ אחוזתכם"! ראה תמיהת ר' חייא במדרש ויקרא רבה יז ו (ובעקבותיו רש"י על הפסוק): "וכי בשורה היא להם שנגעים באים עליהם?". כבר הרחבנו בנושא זה בדברינו [צרעת הבית](#) בפרשת מצורע וכאן רק נצטרף לתמיהתו של ר' חייא, לאור הפסוקים שראינו עד כאן: הזה האזכור שחיינו לו של 'ארץ אחוזה' שהובטחה לאבות, שקדמה לה ארץ אחוזת עשו "שמונה מלכים" לפני יעקב, ושנזכר בה יעקב לפני מותו בניכר? ארץ בה ייתן נגע הצרעת?

⁶ זה הפסוק המקשר את הנושא שלנו לפרשת השבוע ובו אולי היינו צריכים לפתוח. הגענו סוף סוף אל "ארץ אחוזה" במובן החיובי, המזכירה את ההבטחה לאבות והבטחתם לבנים - ארץ שנאחזים בה. ואחיזה זו מתבטאת במצוות היובל אשר מאפשרת אחת לחמישים שנה מתן גאולה לארץ האחוזה. וחזר הציווי בלשון דומה בדין המקדיש שדהו בפרשת בחוקותי הסמוכה, ויקרא כז כד: "בְּשָׁנַת הַיּוֹבֵל יֵשׁוּב הַשָּׂדֶה לְאֲשֶׁר קָנְהוּ מֵאֲתוֹ לְאֲשֶׁר לוֹ אַחֲזָתוֹ הָאֶרֶץ". ראה פירוש רש"י שם שמדובר בשדה מקנה שחוזרת לבעליה הראשונים, שהקדישו אותה למקדש, ושלא כדון "שדה חרם" שנגזרת ביד ההקדש: " ... לְכָךְ הוּצַרְךָ לֹמַר לְאֲשֶׁר לוֹ אַחֲזָתוֹ הָאֶרֶץ (פסוק כד), מירושת אבות, וזהו בעלים הראשונים שמכרוה למקדיש".

⁷ איך אומר יעקב בראשית רבה פד ג בתחילת פרשת וישב, עפ"י הפסוק באיוב ג כו: "לֹא שְׁלֹחֵי וְלֹא שְׁקֻטֵי וְלֹא־נִחְתִי וְיָבֵא רִגְזִי" - לא הספקנו להתבטח מארץ האחוזה של פרשתנו, זו שניתנת לאחר תלאות כה רבות, זו שאנו מוזהרים עליה בצרעת הבית, זו שניתנה וחוזרת ונגאלת אחת לחמישים שנה, וכבר קפץ עלינו רוגזם של בני גד ובני ראובן שמבקשים להם ארץ אחוזה מעבר לירדן. לא בכדי קצף עליהם משה. ראה דברינו [תרבות אנשים חטאים](#) בפרשת מטות. אך לבסוף נעתר להם משה והוא מתנה את ארץ האחוזה בעבר הירדן המזרחי בהשלמת ארץ האחוזה בעבר הירדן המערבי, במדבר לב כ-כב: " ... אִם־תַּעֲשׂוּן אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אִם־תַּחְלְצוּ לִפְנֵי ה' מִלְּמַחְמָה: וְעָבַר לָכֶם כְּלִחְלוּץ אֶת־הַיַּרְדֵּן לִפְנֵי ה' עַד הַרְשִׁיבוּ אֶת־אֲבִיבֵי מִפְּנֵי: ... וְהֵייתֶם נְקִיִּים מִה' וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהֵייתֶה

פִּי בְעִיר מִקְלָטוֹ יֵשֵׁב עַד־מוֹת הַכֶּהֵן הַגָּדֹל וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֶּהֵן הַגָּדֹל יָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל־אֶרֶץ אַחֲזָתוֹ: (במדבר לה כח).⁸
 עֲלֵה אֲלֵיהֶם הָעֵבְרִים הֲזֵה הֲרִנְבוּ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וְרָאָה אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחֲזָהּ: (דברים לב מט).⁹

כלי יקר בראשית פרק מז פסוק כח

... פסוק "וישב ישראל בארץ גושן" מדבר באשמת ישראל, שביקשו להיות תושבים ולהיות להם אחוזה בארץ לא להם. ונזק זה בא להם לפי שקץ גלות מצרים היה נודע להם. על כן הדורות הראשונים אשר ידעו בבירור כי לא בימיהם תהיה הגאולה ההוא ביקשו להם ישיבה של קבע ואחווה בארץ מצרים.¹⁰

מסכת מכות דף יא עמוד ב

תנא: מת קודם שמת כהן גדול - מוליכין עצמותיו על קברי אבותיו, דכתיב: "וישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו", איזהו ישיבה שהיא בארץ אחוזתו? הוי אומר: זו קבורה.¹¹

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) פנחס בן יאיר עמוד 481

"כי תבואו אל ארץ כנען... אשר אני נותן לכם לאחוזתה" (ויקרא יד לד), מה היא "לאחוזתה"? אמר להם: מתחילה, מפני שהיתה הגזירה זו עליכם שתשעבדו בארץ מצרים, מה כתיב שם: "וישב ישראל בארץ מצרים ויאחזו בה" (בראשית מז כז) - הארץ הייתה אחוזת בהם ותופסת אותם. ואילו היה מבקשים לצאת מתוכה קודם לכן, לא

הָאֶרֶץ הַזֹּאת לְכֶם לְאַחֲזָהּ לְפָנֵי ה' ". ויהושע מאשר ומקיים את דברי משה, ככתוב: "ועתה הניח ה' אלהיכם לאחזיקם פֶּאֶשֶׁר דָּבַר לָהֶם וְעָתָה פָּנוּ וּלְכוּ לְכֶם לְאֶהְלִיכֶם אֶל־אֶרֶץ אַחֲזָתְכֶם אֲשֶׁר נָתַן לְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד ה' בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן" (יהושע כב ד), אך גם קיום זה לא עובר בלי חששות כבדים כמוזכר שם בהמשך הפרק, כאשר שבטי עבר הירדן המזרחי מקימים מזבח על הירדן. ועכ"פ, הרי לנו שתי 'ארץ אחוזת' משני גדות הירדן. וכבר הקדשנו לשבטי עבר הירדן המזרחי שני דפים, [בפרשת מטות](#), שם גם הראינו את סופם של בני גד ובני ראובן שלא נאחזו בארץ וגלו ראשונים.

⁸ אדם שהרג נפש בשגגה נקרא 'רוצח' בלשון התורה. אבל עם ריצוי עונשו בעיר המקלט הוא שב אל "ארץ אחוזתו". ראה הדין בגמרא מכות יג ע"א, אם חזרת הרוצח אל "ארץ אחוזתו", היא רק למשפחתו ולעירו, אבל לא "למה שהחזיקו אבותיו", היינו לתפקיד ציבורי ולשררה, כשיטת ר' יהודה; או גם "לשררה" - "למה שהחזיקו אבותיו", כשיטת ר' מאיר. ראה שם ההקבלה לעבד עברי שנמכר בגניבתו (גם אם נרצע) ועם תום תקופת העבדות, אומרת התורה: "וְשָׁב אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל־אֲחֻזַּת אָבִיתּוֹ יָשׁוּב" (ויקרא כה מא, גם הוא בפרשתנו). כל זה, כאמור, בהורג נפש בשגגה "אשר לא צדה והאלהים אינה לידו" (שמות כא יג). לזה יש תקנה בחזרה "אל ארץ אחוזתו". אבל אצל רוצח במזיד, הדם הוא שנאחז בארץ ומחניף אותה: "כִּי הַדָּם הוּא יַחְנִיף אֶת־הָאָרֶץ" (במדבר לה לג). ראה דבריני [חנופת הארץ](#) בפרשת מסעי.

⁹ ואיך נסיים שלא במשה שנשלח להוציא את בני ישראל ולהביאם אל ארץ האחוזה שהובטחה לאבות ולא זכה בעצמו להיאחז בה. ראה ספרי במדבר פרשת פינחס קלו, על הפסוק בדברים ג כח בעת שמה מעביר את התפקיד ליהושע: "את הארץ אשר תראה - מגיד שראה משה בעיניו מה שלא הלך יהושע ברגליו". ראה גם ההשוואה [בין ראיית משה לראיית אברהם](#), דבריני בפרשת לך לך. אך כל זה מן הסתם אינו נחמה למי שנאמר לו באופן כה בוטה: "כִּי מִגֵּד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (דברים לב נב). אינה דומה ראייה עיניים לחרישת רגליים. וכבר הארכנו לדון באי כניסת משה לארץ בדבריני [כי לא תעבור את הירדן הזה](#) בפרשת ואתחנן ולא נחזור על הדברים כאן. עכ"פ, פסוק זה על משה חותם את "ארץ אחוזת" בתורה ובעצם במקרא כולו. יש עוד אזכור בספר יהושע פרק כב, שהוא המשך לפרשת בני גד ובני ראובן, כנזכר בהערה 7 לעיל, וכמו כן יש אזכור 'רפה' ביחזקאל מה ח בדין הנשיא לעתיד לבוא. אם לא טעינו, הביטוי "ארץ אחוזת" הוא אופייני לחומשי התורה וחוצה אותם, מספר בראשית בה מובטחת ארץ האחוזה לאבות, דרך ספרי ויקרא ובמדבר (נפקד ספר שמות) ועד ספר דברים בפרשה ממשה שנשלח, כאמור, לקיים את הבטחת ארץ האחוזה שניתנה לאבות, והוא לא זכה.

¹⁰ אחרי מדרש בראשית רבתי המנסה להמעיט את האחיזה בארץ מצרים ומדרש פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמציין התרבות עם ישראל שם, ראה שניהם בהערה 3 לעיל, בא פירוש כלי יקר ומבקר את היאחזות בני ישראל בארץ מצרים באופן חד וברור. לשיטתו, הידיעה "כי לא בימיהם תהיה הגאולה", היא סיבת הפיכת הגלות לארץ אחוזה. וברור שהוא מדבר שם על דורותיו ולא רק מפרש את גלות מצרים. פירושו שם הוא על הפסוק: "ויחי יעקב בארץ מצרים" והוא מנסה לסגור שם על יעקב, אבל, כפי שראינו בהערה 3, הפסוק: "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָּהּ וַיַּרְבוּ וַיִּרְבוּ מְאֹד", חותם את פרשת ויגש והוא בעוד יעקב בחיים!

¹¹ אנחנו חוזרים לספר במדבר פרק לה ה"ל, לדין רוצח בשגגה. המשנה שם (מכות פרק ב משנה ז) קובעת שרוצח בשגגה שגלה לעיר מקלט: "אינו יוצא משם לעולם... לא לעדות מצוה ולא לעדות ממון ולא לעדות נפשות ואפילו ישראל צריכין לו ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה, אינו יוצא משם לעולם, שנאמר: אשר נס שמה - שם תהא דירתו שם תהא מיתתו שם תהא קבורתו". אבל אב"י בגמרא שם מביא הלכה פסוקה ("נקטינן") שאם מת ההורג בשגגה לפני מות הכהן הגדול ונקבר קבורה ראשונה בעיר המקלט, אפשר להוליך את עצמותיו ולקוברן קבורת קבע "בארץ אחוזתו" - הם קברי אבותיו. אברהם אבינו שהובטחה לו הארץ "לאחוזת עולם" (הפסוק הראשון שהבאנו בראש הדף), צריך לעמוד ולהתחנן לפני בני חת שיתנו לו אחוזת קבר! ראה בראשית רבה פרשה נח סימן ו: "ויקם אברהם מעל פני מתו... שכך אמר לי הקב"ה: לזרעך נתתי את הארץ הזאת. תנו לי אחוזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני - איני מבקש מכם אלא מת אחד...". (ראה דבריני [קניית מערת המכפלה](#) וכן [גר ותושב אנכי](#) בפרשת חיי שרה). רוצח בשגגה ישוב אל ארץ אחוזתו, אחרי מות הכהן הגדול, אם לא בחייו, אזי באיסוף עצמות ויזכה לקבורה משפחתית. אברהם לא מוצא אחוזת קבר בארץ שהובטחה לו "לאחוזת עולם" ובניו כשיזכו, שבעה דורות אחריו, גם הם לא בלי תלאות ומהמורות, ולא בלי תנאים ואזהרות.

היו יכולים עד שבא הקץ שהם חייבין.¹² לפיכך כתיב: "ויאחזו בה" - כאדם שאוחז בו בעל כורחו. אבל כיון שבאו לארץ כנען, אמר להם הקב"ה: לא תהיו סבורים שאתם נאחזים בה ויש עליכם עוד שעבוד אחר, חייכם ברשותכם היא. אתם אוחזים ותופסים אותה, היזהרו בכך פן תחרב הארץ ממעשיכם הרעים. "ונתתי נגע צרעת" ...¹³

רמב"ן ויקרא פרק כה פסוק כד

ובכל ארץ אחוזתכם - לרבות בתים ועבד עברי, ודבר זה מפורש בקידושין בפרק ראשון (כא א).¹⁴ ולפי פשוטו סמוך על פרשה של אחריו, שהמוכר רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב, לשון רש"י.¹⁵

ואינו נכון בעיני שיכלול בפרשת היובל: "ובכל ארץ אחוזתכם תתנו גאולה" ויאמר בפרשה השניה כיצד: כי ימוך אחיך וגו'".¹⁶ והנכון בעיני שיאמר ובכל ארץ אחוזתכם, הארץ אשר אני נותן לכם לאחוזתה, תתנו הגאולה הזאת של היובל. ואמר "גאולה" כמו גאל ה' עבדו יעקב (ישעיה מח כ), שהוציא עבדו מיד המחזיקים בו, וכן וגאלתי אתכם בזרוע נטויה (שמות ו ו), אף זה תתנו גאולה לארץ, שאני רוצה לגאול ארצי מיד המחזיקים בה שלא נתתיה אני להם בחלק אחוזתם.¹⁷

¹² קץ החוב של בני יעקב בגין ברית בין הבתרים או בגין ירדת יעקב למצרים. ראה אזכור שטר החוב של האבות בדברי בני ישראל לאדום כשהם מנסים לעבור בגבולם, במדבר רבה יט טו, תנחומא חוקת סימן יב.

¹³ ראה נוסח מקביל במדרש תדשא פרק ז. מקור מדרש זה הוא בראשית רבה (תיאודור-אלבק) כתב יד וותיקן פרשת ויגש פרשה צה: "וישם אותה יוסף וגו' וישב ישראל בארץ מצרים וגו' - ה'קה (הכא) איתמר ויאחזו בה ולהלן איתמר אשר אני נותן לכם לאחוזתה (ויקרא יד לד)! אלא, כן ארעה צרתון למגבי שטרה מיהונו (ארעה צרתם לגבות השטר מהם), לפיכך הוא אומר: ויאחזו בה. ברם להלן: אשר אני נותן לכם לאחוזתה, אם זכיתם לאחוזתה ואם לאו אתם גולים ממנה". הדרשן מעמת את "ויאחזו בה" של בני יעקב בארץ מצרים, עליה הרחבנו לעיל, עם "לאחוזתה" ו"ארץ אחוזתכם" שבפרשתנו. בארץ מצרים, אולי בכל גלות, הארץ אחוזת בעם, עד שייגיע הקץ, עד שייגבה השטר. בארץ ישראל, היא ארץ כנען, העם צריך לאחוז בארץ, לתפוס אותה. היא ברשותו ולא הוא ברשותה ואין עוד שעבוד שצריך להיגבות. אך דא עקא, שרשות זו היא על תנאי. אם לא יהיה העם נאמן למצוות הארץ, אם לא ייאחזו בה כראוי, אם ינהגו כמעשה הכנענים אשר גרו בה לפניו, יבוא נגע הצרעת ויאחזו בהם. ראה דברינו [כמעשה ארץ וכמעשה ארץ כנען](#) בפרשת אחרי מות.

¹⁴ למרות שכתוב פסוק קודם: "והארץ לא תימכר לצמיתות כי לי הארץ", וגם בפסוק שלנו מדובר על "ארץ אחוזתכם", היינו על גאולת הארץ, כוונת התורה היא גם לגאולה בני אדם, לשחרור עבדים. ובפרטי הדין אם מדובר בעבד עברי שנמכר לישראל או לגוי, ראה בגמרא שם.

¹⁵ היינו, שהגאולה איננה מותנית רק ביובל, אחת לחמישים שנה (מבחינת השדה או האדם יכול להיות גם פחות, תלוי גם באיזו שנה נמכרו), אלא גם ביכולת של האדם או קרוביו ("גואלים") בלשון התורה) לפדות את עצמו או את שדה אחוזתו עוד לפני היובל ע"י תשלום השנים שנותרו. ובגמרא קידושין שם יש מחלוקת בין ר' יהושע ור' אליעזר, אם גאולת קרובים זו היא רשות או חובה. ויש שם גם הבחנה בין שדה אחוזת ובין בית עיר חומה, היינו בין גאולת מקרקעין שהיא שדה חקלאית ובין בתי מגורים (נדל"ן בימינו). לפרטי הדינים, ראה שם. ראה גם שציווי התורה "לא תוננו" נאמר בהקשר עם דינים אלה דווקא (ויקרא כה יד-ז) בפרשתנו! ומציווי כפול זה שם, לומדים חז"ל הן דין אונאת ממון והן דין אונאת דברים. ראה דברינו [על אונאת דברים](#) וכן על [אונאת ממון ורכות הלשון](#), שניהם בפרשה זו.

¹⁶ פירוש רש"י (פירוש הגמרא) שמדובר גם בגאולה של פדיון כספי לפני בוא היובל, מזקיק אותנו לומר שהפסוק: "ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ", איננו מתייחס רק לפסוק שלפניו (ראה הערה 14), אלא גם לפסוקים הבאים אח"כ שמדברים על מכירת שדה אחוזת, בית עיר חומה ואדם שנמכר או מוכר עצמו לעבד. ראה פרק כה בפרשתנו מפסוק כה עד סוף הפרק. וזה לא נראה לרמב"ן מבחינת פשט המקרא. אבל פרשנים אחרים מצאו מקומות אחרים בתורה שתחילה מובא הרעיון הכללי ואח"כ הפרטים, ומסכימים עם רש"י. בוודאי רש"י הנכד שמפרש: "גאולה תתנו לארץ - אם ירצה המוכר לפדותה לפני היובל". וכך גם פענח רזא (רבי יצחק ב"ר יהודה הלוי, צרפת, מאה 13, סוף תקופת בעלי התוספות): "ובכל ארץ אחוזתכם גאולה וגו' - שאל תאמרו כיון שביובל חוזרת לא יהיה לו גאולה אחרת. לכן הזהיר שבזולת זה יוכל לגאולה כמבאר והולך". וכבר קדם לכולם רס"ג שאומר: "גאולה - זכות למוכר לגאול ולפדות את ממכרו", שהוא ודאי לא מבית מדרשו של רש"י.

¹⁷ הגאולה עליה מדבר הפסוק: "ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ", אומר רמב"ן, היא גאולת הקב"ה, בדומה לגאולת מצרים והגאולה לעתיד לבוא הנזכרת בישעיהו (ובנביאים אחרים). גאולה ארצית כוללת, המלווה בתקיעת היובל. גאולה שבני אדם מציינים אותה - בית הדין, אבל באמת היא גאולת הקב"ה שמזכירה כאמור את גאולת מצרים ורומזת לגאולה העתידית. גאולה זו היא ורק היא משמשת תזכורת ברורה שארץ אחוזתכם שייכת לקב"ה: "כי לי כל הארץ". אם באנו להגן על שיטת רש"י, נציע, בהיבט הרעיוני, שבדיקוק על נקודה זו של גאולה כוללת מול גאולה פרטית הוא חולק על רמב"ן. לצד גאולת היובל הבאה להזכיר אחת לחמישים שנה שארץ אחוזתכם אינה בעצם שלכם, יש גאולות קטנות יותר ותדירות יותר, אנושיות יותר אפשר לומר, של גואלים וקרובים ששומרים כל הזמן על ארץ האחוזת, ומסייעים לקרוביהם שמ"כ ידם, להתאושש ולחזור לארץ אחוזתם בלי להמתין ליובל. וכמו שהגמרא בקידושין אומרת: "וכי יש אדם בישראל שאין לו גואלים?". ראה רש"י שם: "שאיין לו גואלים מזרע יעקב? בעוד אחד מכל מישראל קיים - הוא קרוב לו". ועל כך גם נחלקו כאמור ר' יהושע ור' אליעזר בגמרא בקידושין שם. ר' יהושע אומר שהגאולות של פדיון, שניתנות לביצוע בכל נקודת זמן, הן רשות. גאולת היובל "הגדולה", היא חובה. גאולות הקרובים הם רשות. אי אפשר להכריח אדם להרגיש קרוב ולהיות גואל (ראה מגילת רות). ור' אליעזר, כר' אליעזר, אומר שגם גאולות הקרובים, החזרה לארץ אחוזתכם היום-יומית, הן חובה על הקרובים! ומי הוא בישראל שאין לו גואל?

והוצרך לומר כן, בעבור שאמר כי לי הארץ (פסוק כג), והנה כל הארץ לו היא, לפיכך חזר ואמר שינהוג היובל בארץ אחוזתנו בלבד לא בחוצה לארץ. ואמר "ובכלל", שהיא תנהג בכל אחוזתנו גם בעבר הירדן ובכל מקום האחוזה, לא בארץ ה' אשר שם המקדש בלבד.¹⁸

פירוש אלשיך על הפסוק

כי לי הארץ. כי הלא לא לגמרי נתתיה לכם: כי גרים או תושבים אתם עמדי.¹⁹ שאם לא תזכו, למלכי גוים תינתן כמכורה אליהם, כענין נבוכדנצר ואדום. ואם תזכו - אתם תושבים עמדי כי לא מסרתי אותה לשרים. ועל כן ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ, למען על ידי זכות היותכם גואלים אותה להחזירה לבעליה. כי אם לא תזכו ותינתן לזרים כנבוכדנצר ואדום, גאולה תהיה לארץ ותשוב אלי, שאני הבעל הראשון, וחזרתה לי - לכם הוא.²⁰

סדר עולם רבה (ליינר) פרק ל

דברי נחמיה בן חכליה וגוי' (נחמיה א א) - שתים עשרה שנה עשה בארץ ישראל, מתקן בחומה ומשיב את ישראל איש לעירו ולאחוזתו ... "וַיֵּשְׁבוּ הַכְּהֹנִים וְהַלְוִיִּם וְהַשּׁוֹעֲרִים וְהַמְּשֻׁרְרִים וּמְרַקְעֵם וְהַנְּתִינִים וְכָל־יִשְׂרָאֵל בְּעָרֵיהֶם" (נחמיה ז עב) ... מקיש ביאתן בימי עזרא לביאתן בימי יהושע: מה בימי יהושע נתחייבו במעשרות ובשמיטין וביובלות, וקדשו ערי חומה, אף ביאתן בימי עזרא נתחייבו במעשרות ובשמיטין וביובלות, וקדשו ערי חומה. והיו ששין ושמחין לפני המקום ב"ה, שנאמר: "וַיַּעֲשׂוּ כָל־הַקְּהָל הַשְּׂבִיִּם מִרְהֶשְׁבֵי סָפוֹת וַיֵּשְׁבוּ בְּסָפוֹת כִּי לֹא־עָשׂוּ מִיָּמַי יְשׁוּעַ בְּרִנּוֹן כִּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַהוּא וַתְּהִי שְׂמֵחָה גְדוֹלָה מְאֹד" (נחמיה ח יז), וכן הוא אומר: "והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה" (דברים ל ה), מקיש ירושתך, לירושת אבותיך, מה ירושת אבותיך, בחידוש כל הדברים הללו, אף ירושתך בחידוש כל הדברים הללו. אי יכול תהי לכם ירושה שלישית? תלמוד לומר: וירשתה - ראשונה ושניה יש לכם, שלישית אין לכם.²¹

שבת שלום מחלקי המים

¹⁸ וזה סיוע לשבטי עבר הירדן המזרחי. ולא ברור למה מכוון רמב"ן כשהוא מרחיב את ארץ האחוזה ל-"בכל מקום האחוזה", בפרט שהוא מדבר על היובל כגאולה וחולק על רש"י. אולי הכוונה להרחבת גבולות במלחמת רשות (רמב"ם הלכות מלכים פרק ה הלכה א).

¹⁹ ראה ילקוט שמעוני תורה פרשת בהר רמז תרסא (על בסיס מדרש ספרא על הפסוק, פרשה ג פרק ד): "כי גרים ותושבים אתם עמדי אל תעשו עצמכם עיקר ... אתם עמדי - דיו לעבד שיהא שוה כרבו, כשתהיו שלי הרי היא שלכם". הרגשת הבעלות על הארץ קשורה בהרגשת אדנות הקב"ה. אם אתה "של הקב"ה", אז הארץ שלך. הארץ אינה כולה הקדש כמו אולי בתרבויות אחרות. האדם יכול לקנות ולמכור קרקעות, אך רק בתנאי שהוא מבין שהוא כאן גר ותושב. גר ותושב "עמדי". ראה דברינו [כי גרים ותושבים אתם עמדי](#) בפרשה זו בשנה האחרת.

²⁰ אצל רש"י וסיעתו ראינו לעיל שגם גאולה אנושית פשוטה של פדיון שוטף של שדות, בתים ואנשים כלולה בפסוק: "בכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ". רמב"ן מנגד, מדגיש את גאולת היובל כגאולת הארץ המרכזית עליה מדבר הפסוק. בא אלשיך ואומר שיש "גאולה שלישית" - חזרתה של הארץ לידי הקב"ה שמפקיד אותה בידי שרים ושליטי העולם כנבוכדנצר ומלכות אדום (רומא). אבל חזרה זו לקב"ה "כי לי הארץ", היא גם לכם, היא מעין פיקדון ששמור לכם לכשתרצו ותזכו לחזור לארץ אחוזתכם. בתוך כל זה, ראה פירוש צרור המור (רבי אברהם ב"ר יעקב, מאה 15, נדד רבות: ספרד, גורש לפורטוגל, פאס מרוקו, טורקיה, וורונה איטליה) על חשיבות הארץ עצמה: "ועוד רמז כי לי הארץ. שהארץ כלולה באומרו ברוך כבוד השם ממקומו. לכן כמו שראוי לחלוק לי כבוד. כן ראוי לחלוק כבוד לארץ. וזהו שחזר לומר ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ. כי טעם גאולה כטעם חופש". גם ארץ האחוזה צריכה לפעמים לחופש ולמנוחה מהאוחזים והנאחזים בה.

²¹ בשיבת ציון של בית שני הייתה שמחה גדולה (לצד קשיים גדולים ועצב על בית שני הקטן מול בית ראשון המפואר) והם ראו בתקופתם קיום הפסוק, גם הוא בפרשתנו, ויקרא כה י: "... וְשִׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אָחִיזְתּוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תִּשְׁבְּרוּ". פסוק שאמנם נאמר על היובל שהוא אחד לחמישים שנה, אבל החשבון שעושים חז"ל ועשו שבי ציון הוא שבעים שנה אלה הם כנגד שבעים שמיטות שלא קיימו בבית ראשון (ספרא בחוקותי פרשה ב, דברי הימים ב לו כא, תנחומא בהר סימן א, רש"י ויקרא כו לה). עד כדי כך, שראו בחידוש הישיבה בארץ, קדושה שנייה שגדולה מהקדושה הראשונה (שהתבטלה בגלות בית ראשון) ושוב לא יהיה צורך בקדושה שלישית. אבל קדושה (הלכה) לחוד וגאולה לחוד. ראה מדרש תנחומא (בובר) פרשת שופטים סימן י: "וְהָיָה בְּכָל־הָאָרֶץ נְאֻם־ה' פִּי־שְׁנַיִם בָּהּ יִכְרְתוּ וַיְגֻעוּ וְהַשְּׁלִשִׁית יִתֵּר בָּהּ (זכריה יג ח), ... והשלשית יותר בה - שאין מתיישבין בארצם אלא בגאולה שלישית. גאולה ראשונה זו גאולת מצרים, שניה זו גאולת עזרא, שלישית אין לה הפסק". יהיה רצון שנזכה לגאולה השלישית השלימה בה נחזור איש אל משפחתו ואל אחוזתו, ובכל ארץ אחוזתנו, גאולה ניתן לארץ.